

Hľadá sa statočný a slušný politik

Peter Scherhauser | Trend | 29.03.2018

Divadlo Aréna pri príležitosti 50. výročia okupácie Československa prichádza s novou inscenáciou #dubček. Prihovára sa ňou najmä mladým divákom.

Koľko priestoru venujú stredoškolské osnovy a učebnice moderným slovenským dejinám? Ak sú naozaj len appendixom poslednej kapitoly dejepisu, je reálne, aby si mladí ľudia na ich základe urobili na kľúčové udalosti našej novodobej histórie svoj vlastný názor?

Politicko-spoločenské udalosti posledných týždňov ukazujú, že poznanie dejín vlastného štátu je dôležité. Okrem iného preto, aby sme vedeli vďaka reálnym skúsenostiam alebo získaným vedomostiam správne vyhodnotiť, čo nám súčasnosť prináša, a adekvátne na to zareagovať. Minulosť si treba pripomínať pravidelne, pretože zabúdať je až neznesiteľne ľahké.

Slovenskej histórii uplynulého storočia sa dlhodobo venuje aj bratislavské Divadlo Aréna. Pri príležitosti 50. výročia vstupu okupačných vojsk krajín Varšavskej zmluvy do Československa, zaradilo do repertoáru inscenáciu #Dubček. Vznikla podľa hry dramatika Viliama Klimáčka, ako aj autorskej spolupráce tvorcov.

DUBČEK PRE MLADÝCH

V centre novej divadelnej hry nestojí len samotný Alexander Dubček. Hoci samo osebe ide o výraznú osobnosť československých dejín, predstaviteľa socializmu s ľudskou tvárou, ktorý sa pokúšal reformovať režim. Hra si podáva najmä zlomový rok 1968, venuje sa širším domácim a medzinárodným politickým súvislostiam, ktoré k vojenskej okupácii viedli.

Symbol hashtag v názve nie je náhodný. Divadlo sa netají tým, že #Dubček je vo výraznej miere určený aj mladému publiku. Napokon, i preto sa v hlavných úlohách predstaví mladá generácia hercov, z ktorých môžu diváci poznať napríklad Juraja Baču alebo vnuka známeho slovenského herca Štefana Kvietika Matúša.

Inscenácia sa tak stáva generačnou výpoveďou, keďže obsahuje aj osobné výpovede piatich hercov. Tí strávili mesiace rešeršovaním dobových dokumentov, ako aj rozhovormi so svojimi rodičmi a s príbuznými, aby pochopili život za socializmu. Mladému publiku sa tvorcovia približujú aj netradičnou formou, ktorú pre inscenáciu zvolili. Nejde o čistú činohru, ale svojím spôsobom aj o divadlo v divadle, keďže herci si už na začiatku prinášajú scenáre a priznávajú, že idú hrať. Činoherne koncipované sú napríklad kľúčové dejinné udalosti. Vystúpením z postáv a nadobudnutím vlastnej identity robia herci krok k divákovi, inšpirujú ho k zamysleniu a vnútornej formulácii vlastného názoru.

ZLOMOVÝ ROK '68

Je pravda, že život A. Dubčeka bol zaujímavý už pred jeho vstupom do vysokej politiky. Veď sa narodil v tom istom dome v Uhrovci ako Ľudovít Štúr. Keby sa rodičia nevrátili krátko pred jeho narodením z USA, kde sa otec Štefan stal presvedčeným komunistom, mohol prísť Dubček na svet práve v Spojených štátoch. Časť detstva prežil v bývalej sovietskej republike Kirgizsku, v Moskve v dospelosti vyštudoval politické vedy.

Než sa v roku 1968 stal najvyššie postaveným komunistickým funkcionárom v Československu, vystriedal viacero regionálnych politických funkcií. Snažil sa o rehabilitáciu mnohých ľudí prenasledovaných a trestaných vo vykonštruovaných procesoch z päťdesiatych rokov. Podporovaný verejnosťou sa navyše pokúšal humanizovať politiku a demokratizovať vnútro vedúcej komunistickej strany. Na jeho aktivity sa s nevôľou pozerali nielen niektorí jej členovia, ale najmä čelní predstavitelia Sovietskeho zväzu vrátane Leonida Brežneva. Tí sa obávali oslabenia svojho vplyvu v Československu. A tak začali pripravovať vojenský zásah, ktorý napokon prebehol v noci z 20. na 21. augusta 1968. A. Dubčeka spolu s ďalšími politikmi zatkli a odviekli do Moskvy, kde ho držali dovtedy, kým nepodpísal Moskovský protokol, teda súhlas s pobytom okupačných vojsk. Ten mal trvať, kým nepominie tzv. hrozba destabilizácie socialistického zriadenia. Hoci v priebehu štyroch mesiacov poľská, bulharská aj maďarská časť polmiliónovej armády našu krajinu opustila, zvyšných 150-tisíc sovietskych vojakov odchádzalo postupne až do roku 1991.

PRÍČINY KONTROVERZNOSTI

Jedným z prvých obrazov inscenácie #Dubček je pohľad na jeho fotku premietnutú na veľké projekčné plátno. Je na nej zachytený s typickým plachým úsmevom, ktorým si získal veľkú časť vtedajšej spoločnosti. Ako v divadelnej inscenácii hovorí jedna z postáv, po mrzutých starcoch, ktorí sa báli svojej popravy, a preto radšej likvidovali druhých, prišiel konečne niekto, kto pôsobil ľudsky. Za najkontroverznejšie v živote A. Dubčeka je považované jeho politické pôsobenie v období, ktoré nasledovalo bezprostredne po vpáde varšavských vojsk do Československa. Počnúc faktom, že okupáciu svojím podpisom legitimizoval aj on. Nebol síce jediný, ale v našej delegácii sa vtedy našiel aj muž, ktorý Moskovský protokol odmietol, František Kriegel. Navyše, po faktickej porážke socializmu s ľudskou tvárou sa A. Dubček z politického života nestiahol, ale vo svojej funkcii prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Československa zotrval a naďalej ustupoval sovietskej moci. Vo funkcii predsedu Federálneho zhromaždenia podpísal kontroverzný obuškový zákon, ktorý umožňoval policajné zásahy voči ľuďom protestujúcim proti režimu. V inscenácii v tejto súvislosti zaznie v podaní herca Mateja Marušina, ktorý hrá A. Dubčeka, aj replika, že ten si to do smrti vyčítal, hoci ako poslanec za tento zákon nezahlasoval. Režim postupne A. Dubčeka odstavil z ústavných funkcií, v roku 1970 ho vylúčil aj z Komunistickej strany Československa. Odvtedy žil takmer dve desaťročia v domácom exile, pracoval v organizácii štátnych lesov. Najskôr ho nechali urobiť špinavú prácu, potom ho odstavili, zaznie na javisku Arény.

DIVADLO TU A TERAZ

Inscenáciu #Dubček začal režisér Michal Skočovský skúšať ešte v januári. V priebehu skúšok však došlo k vražde investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho partnerky Martiny Kušnírovej. Tvorcovia sa preto rozhodli, že keď pripravujú inscenáciu, kde sa hovorí o občianskych právach, ako aj o zápase o charakter štátu, nemôžu ostať voči spoločensko-politickej situácii ľahostajní. Do textu preto zakomponovali aj rôzne odvolávky na aktuálne dianie, ktoré budú meniť podľa toho, ako sa budú udalosti v najbližších týždňoch vyvíjať.

Zaujímavým momentom sú osobné výpovede hercov, ktoré prídu na rad v poslednej tretine zhruba 90-minútovej inscenácie. Politickým a historickým súvislostiam, ktoré divák dovtedy na javisku sledoval, dodávajú nový rozmer – silný emocionálny prvok. Každý herec hovorí o konkrétnych skúsenostiach svojich rodičov alebo starých rodičov s komunizmom. Odrazu vníma divák komplexný obraz spoločnosti a dosah veľkej politiky na životy bežných ľudí.

ARÉNA

Divadlo Aréna nevstúpilo s inscenáciou o A. Dubčekovi do slovenskej histórie prvýkrát. Svoj občiansky cyklus odštartovalo v roku 2005 monodrávou Tiso o prezidentovi vojnového slovenského štátu Jozefovi Tisovi. O rok neskôr nasledovala inscenácia Dr. Gustáv Husák: väzeň prezidentov, prezident väzňov, ktorá bola o poslednom prezidentovi Československej socialistickej republiky.

Historická sebareflexia neskôr pokračovala premiérou spoločensko-rodinnej drámy Komunizmus, ktorej protagonistom bol človek spolupracujúci so Štátnou bezpečnosťou. Pred pár rokmi mohli diváci v Aréne vidieť aj tituly z obdobia druhej svetovej vojny Holokaust (2012) a Povstanie (2014). Kultúrna inštitúcia, ktorej už šestnásť rokov šéfuje Juraj Kukura, nimi potvrdila, že divadlo by malo byť priestorom na spoločenskú diskusiu.

Inscenácia #Dubček v Aréne hlavnú postavu nehaní ani nevelebí, kladie si však legitímnu otázku, či dokáže divadlo meniť spoločnosť. V čo, samozrejme, pevne verí. Zároveň vyzýva mladých ľudí, aby sa viac zaoberali minulosťou svojej krajiny a svojich predkov. Aby aktívne vyhľadávali a pripomínali si osobnosti, ktoré majú vnútornú integritu, sú občiansky statočné a ľudsky slušné. Publikum podnecuje k úvahám, k ich vyjadreniu, pričom zdôrazňuje potrebu, ale i silu jeho občianskeho hlasu, a to najmä dnes.

Inscenácia reaguje aj na aktuálne politické dianie na Slovensku, podľa ktorého sa menia repliky hercov.

Herci inscenácie #Dubček o ére socializmu

Marián Chalány (1984) „V päťdesiatych rokoch preletelo nad našim statkom lietadlo, ktoré vyhadzovalo protirežimové letáky. Ľudia pracujúci na poli poprosili pradeda, aby im ich prečítal. Výsledok? Nieкто ho udal za verejné šírenie protištátnych myšlienok. Dostal šesť rokov v uránových baniach v Jáchymove.“

Matúš Kvietik (1991) „Starý otec mi rozprával, ako v sedemdesiatych rokoch v divadle sedávali na predstaveniach ideologickí dozorcovia a svietili si do scenárov. Kontrolovali každé jedno slovo, kontrolovali, či herci hrajú tak, ako je napísané. V každej odchýlke počuli narážku na socialistický režim.“

Juraj Bača (1987) „Kto vám [A. Dubčekovi] môže vyčítať, že po dobe fašistickej nadvlády nad Európou ste verili myšlienke socialistickej vlasti a chceli ste budovať základy novej spravodlivej spoločnosti? Azda moja generácia, ktorej najhrdinskejší vlastenecký čin je facebookový status o hokeji?“